

Ομιλία του Υπουργού Βιομηχανίας, Ενέργειας, Τεχνολογίας και Εμπορίου
κ. Κώστα Σημίτη
στο Ελληνο-Γαλλικό Επιμελητήριο, 24 Φεβρουαρίου 1994

Λευκή Βίβλος: Απάντηση στην Ελληνική κρίση;

1. Τί είναι η Λευκή Βιβλος;

Καθώς ο εικοστός αιώνας διατρέχει τα τελευταία του χρόνια, αυτό που από ιστορική σκοπιά είναι πραγματικά αξιοπερίεργο είναι η συνοχή, η συνεκτικότητα και η δυναμική της ευρωπαϊκής ένωσης. Αρκεί να θυμηθούμε πόσες φορές τα τελευταία 20 χρόνια έχουν γραφεί μνημόσυνα (ακόμη και νεκρολογίες) για την ευρωπαϊκή ιδέα. Ενώ άλλες οντότητες που αρχικά έμοιαζαν κατά πολύ μονιμότερες εξαφανίστηκαν δια παντός, η ευρωπαϊκή Ένωση έχει αντλήσει δύναμη από το ξεπέρασμα της κάθε διαδοχικής κρίσης.

Τι εξηγεί αυτήν την επιτυχία της Ευρώπης; Η ιστορία μας έχει μάθει ότι το αναμφισβήτητο κοινό συμφέρον συμβίωσης δεν είναι, δυστυχώς, ούτε ικανή ούτε αναγκαία αιτία επιτυχίας; Μήπως δεν συνέφερε, λογικά, τους λαούς της Γιουγκοσλαβίας ή της τέως Σοβιετικής Ένωσης να συνεχίσουν την κοινή τους πορεία; Ο συνεκτικός κρίκος που υπερνικά τις φυγόκεντρες τάσεις που αναπόφευκτα υπάρχουν σε μεγάλες συγκεντρώσεις (collectivities) όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι, τελικά, η *ίδια η πορεία*, η κίνηση προς τα εμπρός. Αν τα κράτη, και σε τελική ανάλυση *τα άτομα*, που συναπαρτίζουν την Ευρώπη, δεν έχουν την συνείδηση ότι πορεύονται μαζί προς ένα κοινά αποδεκτό και επιθυμητό στόχο, τότε θα προτιμήσουν να επιδιώξουν ο καθένας τον δικό του στόχο ξεχωριστά. Η εξατομίκευση των επιδιώξεων θα οδηγήσει αργά ή γρήγορα σε διασπαστικές τάσεις καθώς συχνά η ευχερέστερη μέθοδος επίτευξής των θα είναι *εις βάρος* των άλλων μελών.

Με αυτή την συλλογιστική, η εξήγηση της επιτυχίας της Ένωσης ευρίσκεται στο ότι ήταν εν συνεχή κινήσει, μεταλλασσόμενη έτσι ώστε να επιτύχει στόχους για την σημασία και το εφικτό των οποίων όλοι οι Ευρωπαίοι ευρίσκονταν σύμφωνοι. Είναι πολύ πιθανόν ότι η Ευρώπη χωρίς την επιδίωξη κάποιου οράματος θα είχε προ πολλού φθαρεί, αν όχι διαλυθεί. Το όραμα της διεύρυνσης της δεκαετίας του '70 διεδέχθη το όραμα της μεγάλης ενιαίας αγοράς του 1992. Η υπέρβαση της τελευταίας ημερομηνίας εν μέσω ύφεσης και σε μία στιγμή ιδεολογικής αναζήτησης θέτει το επιτακτικό θέμα: Πού πάμε από εδώ; Ποιό όραμα θα ανανεώσει την Ευρωπαϊκή ορμή; Ποιος στόχος θα αντικαταστήσει το "1992" και την ενιαία αγορά;

Η Λευκή Βίβλος είναι μια απόπειρα αναπλήρωσης αυτού του κενού. Είναι ένα "όραμα" με την έννοια τοι αποτελεί μια χαρτογράφηση των αμέσως επόμενων ετών που προκύπτουν από τρεις συλλογισμούς:

- *Πρώτον*, μία *διάγνωση* των παραγόντων που θα προδιαγράψουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο θα πρέπει να κινηθεί η Ευρωπαϊκή οικονομία.
- *Δεύτερον*, μια *ανάλυση* της πλέον επιθυμητής πορείας που μπορεί να ακολουθηθεί με δεδομένες τις δεσμεύσεις του διεθνούς περιβάλλοντος και τις ευρωπαϊκές δυνατότητες .
- *Τρίτον*, ένα *πλέγμα παρεμβάσεων* που θα βοηθούσαν στην υλοποίηση της πορείας.

Η Λευκή Βίβλος επιτυγχάνει τον κύριο σκοπό της που είναι να δώσει ένα ρεαλιστικό και πιστευτό κοινό στόχο χάρις στην αλληλουχία και λογική συνέχεια των τριών αυτών συστατικών. Το σύνολο δεν πρέπει να κριθεί, όπως πολλοί βιάστηκαν να κάνουν, ανάλογα με το πόσο αρεστά (ή μη) είναι τα μέτρα στα οποία καταλήγει. Αυτό είναι μόνο το τρίτο (και τελευταίο) στάδιο στην λογική συνέχεια, τα μέσα ανταπόκρισης στους προβληματισμούς που αναφύονται από τα δύο προηγούμενα. Πολύ σημαντικότερη το πώς καταλήγουμε εκεί -δηλαδή τα πρώτα στάδια της διάγνωσης και ανάλυσης, παρά τα μέτρα αυτά καθαυτά.

Σε τί συνίσταται, λοιπόν το όραμα της νέας αναπτυξιακής πορείας που εμπεριέχει η Λευκή Βίβλος;

Το περιβάλλον των επόμενων ετών θα χαρακτηριστεί από την δυναμική είσοδο των νέων βιομηχανικών χωρών (Κορέα, Βραζιλία, Κίνα) στην παγκόσμια αγορά με την παράλληλη ανάγκη ριζικών προσαρμογών των οικονομιών των τέως σοσιαλιστικών χωρών. Για οικονομικούς αλλά και για γεωπολιτικούς λόγους ο καλύτερος τρόπος διαφύλαξης της αμοιβαίας ευημερίας είναι η οργάνωση της παγκοσμίου οικονομίας με βάση τους κανόνες του ελεύθερου εμπορίου. Η πρόσφατη υπογραφή της GATT υπήρξε μια αναγνώριση αυτής της πραγματικότητας.

Σε ένα τέτοιο περιβάλλον ο προστατευτισμός (άμεσος ή έμμεσος) δεν μπορεί και δεν θα έπρεπε να αποτελεί πηγή αναπτυξιακής ώθησης. Η ανάπτυξη μπορεί να βασιστεί μόνο στην ανταγωνιστικότητα, όπως αυτή αναδεικνύεται από τις διεργασίες της ελεύθερης αγοράς. Σε συνθήκες ελεύθερου εμπορίου η ανταγωνιστικότητα εξαρτάται σε τελικό βαθμό από τα συγκριτικά πλεονεκτήματα του κάθε "παίκτη" στο παγκόσμιο παιχνίδι.

Στο παιχνίδι αυτό κερδισμένοι θα είναι αυτοί των οποίων τα συγκριτικά πλεονεκτήματα τους επιτρέπουν να "ποντάρουν" στα κομμάτια της αγοράς που αυξάνονται γρηγορότερα, είτε λόγω αλλαγών στην τεχνολογία της παραγωγής είτε στις συνθήκες ζήτησης του προϊόντος. Η επιτυχία αυτή θα μεταφραστεί σε ταχύτερο ρυθμό μεγέθυνσης της οικονομίας και συνεπώς μεγαλύτερη ευχέρεια στην επίτευξη κοινωνικών και άλλων επιδιώξεων, δηλαδή στην διάχυση της ευημερίας από τους δυναμικούς κλάδους στους λιγότερο ευνοημένους. Οι κυριότεροι κερδισμένοι εκεί θα είναι οι σημερινοί άνεργοι.

Το μοντέλο μεγέθυνσης της οικονομίας το οποίο θεμελιώνει αυτή την άποψη διαφέρει από τα παραδοσιακά σε δυο τουλάχιστον ουσιώδη σημεία:

Πρώτον, κυρίαρχο στοιχείο είναι η ιδέα ότι η αναπτυξιακή διαδικασία χαρακτηρίζεται από ανισομέρεια. Η οικονομία αναπτύσσεται *επειδή* ορισμένοι κλάδοι αναπτύσσονται γρηγορότερα από άλλους. Η εκτίμηση της Βίβλου είναι ότι αυτοί οι κλάδοι χαρακτηρίζονται από υψηλή έμφαση στην τεχνολογία (όπως επικοινωνίες, βιοτεχνολογία) αφού συνδυάζουν υψηλό

δυναμικό τόσο από την πλευρά της παραγωγής -τεχνολογικές εξελίξεις, μειώσεις κόστους- όσο και της ζήτησης - δημιουργία νέων αγορών.

Δεύτερον, αν και η αγορά αποφασίζει με βάση τα στατικά συγκριτικά πλεονεκτήματα, το *πού* θα αναπτυχθούν τα πλεονεκτήματα *δυναμικά* εξαρτάται από πολιτικές αποφάσεις. Η έμφαση στην λειτουργία της αγοράς δεν σημαίνει και μοιρολατρική εγκατάλειψη της δυνατότητας επέμβασης. Πολιτικές αποφάσεις μακροχρόνιου χαρακτήρα είναι αυτές που καθορίζουν ποιό από τα πολλά εφικτά πλεονεκτήματα θα είναι αποφασιστικό- αν η ανάπτυξη θα ανταγωνισθεί τον τρίτο κόσμο σε προϊόντα μεσαίας τεχνολογίας ή αν το βάρος θα πέσει στην υψηλή τεχνολογία. Ο ρόλος του Κράτους (ή της Ένωσης σε αυτήν την περίπτωση) είναι πολύ ευρύτερος αυτού του νεοφιλελεύθερου μοντέλου: Η αγορά αποτελεί τον τελικό κριτή αλλά το Κράτος λαμβάνει τις στρατηγικές αποφάσεις που καθορίζουν την πορεία που θα ακολουθηθεί.

Για να μπει η Ευρώπη στην νέα αυτοδύναμη αναπτυξιακή πορεία, η Βίβλος προβλέπει τριών ειδών μέτρα, κατά σειρά προτεραιότητας.

Πρώτον την ολοκλήρωση της σύμπτυξης της εσωτερικής αγοράς, έτσι ώστε να δοθεί μια άμεση ώθηση στην ανάπτυξη. Η ολοκλήρωση της νομικής εναρμόνισης είναι το μικρότερο και αναπτυξιακά λιγότερο σημαντικό τμήμα αυτής της πρωτοβουλίας. Πολύ ουσιαδέστερη είναι η προώθηση των διευρωπαϊκών δικτύων ενέργειας, μεταφορών και επικοινωνιών. Η βελτίωση των διασυνδέσεων μεταξύ των μελών της ΕΕ θα δώσει σάρκα και οστά στην ενιαία αγορά, αφού θα εξαλείψει μία από τις βασικές αιτίες γεωγραφικών διαφοροποιήσεων, οδηγώντας σε σταδιακή εξομάλυνση των διαφορών στις τιμές τόσο της κατανάλωσης όσο και των συντελεστών παραγωγής. Όσο διαρκεί η κατασκευαστική περίοδος θα υπάρχει άμεση και πολλαπλασιαστική επίπτωση στην οικονομική δραστηριότητα.

Η *δεύτερη* κατηγορία μέτρων αφορά στην προώθηση των συνθηκών για την εδραίωση μιας αναπτυξιακής πορείας βασιζόμενης κυρίως στην τεχνολογία. Παραδείγματα είναι πρωτοβουλίες στην εκπαίδευση, τις διασυνδέσεις μεταξύ βασικής και εφαρμοσμένης έρευνας όπως και μεταξύ εταιρειών μέσω υπεργολαβιών. Η ταχεία ανάπτυξη των τεχνολογικά προηγμένων δραστηριοτήτων θα αντικαταστήσει σε μόνιμη βάση την ώθηση που θα δώσουν τα διευρωπαϊκά δίκτυα.

Τέλος υπάρχουν μέτρα για την αγορά εργασίας, που εμπίπτουν σε δύο κατηγορίες: Σε μέτρα υποβοηθητικά του βασικού αναπτυξιακού στόχου (όπως οι αναφορές στην αξιοποίηση εργατικού δυναμικού *μέσα σε επιχειρήσεις*), και σε μέτρα στην ουσία κοινωνικού χαρακτήρα που έχουν αποστολή την "διανομή της ευημερίας" σε όλη την κοινωνία.

2. Η Ελλάδα και το αναπτυξιακό πρότυπο της Βίβλου

Αν η Βίβλος χρησιμεύει να δώσει ένα όραμα ευρωπαϊκής εξέλιξης, αν δηλαδή δίδει μια εικόνα του πώς θα είναι (ή πώς θα έπρεπε να είναι) η Ευρώπη στις αρχές του νέου αιώνα, τι έννοια έχει να συζητούμε αν οι ιδέες της Βιβλου συμφέρουν ή όχι την μία ή την άλλη χώρα; Οι προβλέψεις δεν είναι κάτι που μπορεί να επιλέξει κανείς, αλλά κάτι στο οποίο πρέπει να προσαρμοστεί. Έτσι, με αυτή την έννοια δεν τίθεται θέμα αξιολόγησης, αλλά προσαρμογής. Είναι πολύ πιθανό να προτιμούσαμε το μέλλον να διαγραφεί διαφορετικό, αλλά η επιθυμία μας αυτή δεν πρόκειται να το επηρεάσει ουδαμώς.

Ομως υπάρχει μια έννοια βάσει της οποίας το πρότυπο της Βιβλου "συμφέρει" ή μη μια περιοχή της Κοινότητας. Βασικό του χαρακτηριστικό είναι η ανισομέρεια στους ρυθμούς ανάπτυξης μεταξύ κλάδων. Μερικοί κλάδοι (και συνεπώς και περιφέρειες) θα αναπτύσσονται γρήγορα και άλλοι όχι. Με αυτήν την λογική ορισμένες περιφέρειες θα είναι "στρατηγικής σημασίας" για την ευρωπαϊκή οικονομία και άλλες περιφερειακής. Η ανάπτυξη των στρατηγικών περιοχών θα

προκύπτει αβίαστα από την εφαρμογή επιχειρημάτων οικονομικής αποτελεσματικότητας, ενώ οι μειονεκτούσες περιοχές θα αναγκάζονται να επικαλούνται επιχειρήματα που βασίζονται στην ισότητα ή στην κοινωνική δικαιοσύνη. Όσο και αν έχουν ηθικό βάρος δικαιώματα που εδραιώνονται σε διανεμητική λογική θα παίρνουν υποδεέστερη θέση μπροστά στις ανάγκες παραγωγής πλεονάσματος προς διανομή.

Δυναμική συμμετοχή στην ευρωπαϊκή στρατηγική ή ο ρόλος του φτωχού συγγενούς; Αυτή, σε τελική ανάλυση, είναι η ουσία της σχέσεως της Ελλάδας με τις ιδέες της Λευκής Βίβλου.

Η απάντηση στο ερώτημα αυτό χωρίζεται σε δύο ενότητες;

- Πρώτον, *θα μπορούσε* η Ελλάδα να παίξει στρατηγικό ρόλο στο διαγραφόμενο ευρωπαϊκό πρότυπο ανάπτυξης;
- Δεύτερον, αν η Ελλάδα έχει την δυνατότητα, από τί εξαρτάται η επιτυχία ή όχι σε αυτό το εγχείρημα;

Σε μια εποχή που συνηθίζονται πλειοδοσίες απαισιοδοξίας ίσως ηχεί παράξενα η άποψή μου ότι η στρατηγική στροφή που αντιπροσωπεύει η Λευκή Βίβλος είναι δυνητικά **εξαιρετικά ευνοϊκή για μια χώρα με την θέση, δυνατότητες και οικονομικό δυναμικό της Ελλάδας**. Το συμπέρασμα προκύπτει τόσο από τα χαρακτηριστικά της προτεινόμενης αναπτυξιακής τροχιάς όσο και στα στοιχεία της ιστορικής καμπής που αντιπροσωπεύει το τέλος του αιώνα.

Τις δεκαετίες μετά τον πόλεμο η ανάπτυξη βασιζέτο σε δραστηριότητες εντάσεως κεφαλαίου, όπως οι μεγάλες βιομηχανίες. Σε αυτές αποφασιστικό ρόλο έπαιζαν το κόστος και η διαθεσιμότητα του κεφαλαίου ενώ το κόστος παραγωγής και συνεπώς η ανταγωνιστικότητα ήταν συνάρτηση των οικονομιών κλίμακος. Σε τέτοιες δραστηριότητες το μέγεθος της αγοράς και τα πλεονεκτήματα της μεγάλης επιχείρησης ήταν αποφασιστικής σημασίας. Μικρές χώρες της περιφέρειας με περιορισμένη πρόσβαση σε αναπτυσσόμενες αγορές ήταν αναπόφευκτο να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στην εκκίνηση και εδραίωση αυτόνομης

αναπτυξιακής τροχιάς.

Η στροφή προς τις δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας αίρει πολλές από αυτές τις εστίες μειονεξίας. Τεχνολογία αυτού του είδους είναι γνωστό ότι δεν ευνοεί οικονομίες κλίμακος. Αντίθετα οι μονάδες που αναπτύσσονται γρηγορότερα είναι κυρίως αυτές που επιδεικνύουν ευελιξία και προσαρμοστικότητα, χαρακτηριστικά μάλλον μικρών επιχειρήσεων. Η εμπειρία τόσο της Ευρώπης όσο και των Ηνωμένων Πολιτειών έχουν δείξει ότι, αν εξασφαλισθεί η ισότιμη πρόσβαση σε πληροφορίες και κεφάλαια, οι μικρές επιχειρήσεις είναι αυτές που χαράσσουν τις νέες κατευθύνσεις στην οικονομία.

Με την ίδια λογική το συγκριτικό πλεονέκτημα σε δραστηριότητες υψηλής τεχνολογίας εδραιώνεται στην ποιότητα και ευελιξία του ανθρώπινου δυναμικού. Η Ελλάδα ως γνωστόν είναι παραδοσιακά χώρα εξαγωγής επιστημονικού και επιχειρηματικού δυναμικού. Τα ερευνητικά κέντρα, τα Πανεπιστήμια αλλά και τα χρηματιστήρια της Ευρώπης αλλά και της Αμερικής βρίθουν από Έλληνες των οποίων η πορεία ανάπτυξης ως τώρα είτε δεν μπορούσε να απορροφήσει είτε, χειρότερα, τους έδιωχνε.

Αν εξετάσουμε την οικονομική ιστορία της Ελλάδος θα δούμε τοι στις περιόδους ευημερίας, η γεωγραφική της θέση έπαιζε αποφασιστικό ρόλο. Η ευημερία συμβάδιζε με την χρήση σαν κομβικού σημείο στις οικονομικές συναλλαγές είτε Ανατολής - Δύσης, είτε Βορρά - Νότου. Εξίσου σημαντικός ήταν ο ρόλος της εμπορικής εξυπηρέτησης μίας εκτενούς ενδοχώρας. Η κατάσταση που επικράτησε μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν μοναδικά αρνητική για την Ελλάδα, αφού για πρώτη σχεδόν φορά στην ιστορία της βρέθηκε αποκομμένη και απομονωμένη, από κόμβος σε περιφέρεια της Ευρώπης. Η απομόνωση αυτή φαίνεται να αίρεται καθώς οι δρόμοι που ο Ψυχρός πόλεμος έκλεισε ανοίγουν ξανά και οι συνθήκες για να ανακτήσει η Ελλάδα την παλαιά της κομβική σημασία δημιουργούνται ξανά.

Η στρατηγική της Βίβλου έρχεται σε μία κρίσιμη στιγμή να ενδυναμώσει την ώθηση που δίνει το άνοιγμα της Ανατολικής Ευρώπης. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως

η στρατηγική της Ευρώπης την δεκαετία που πέρασε συνίστατο στην δημιουργία της μεγάλης ενιαίας αγοράς του 1992. Στις οικονομίες της Δυτικής Ευρώπης η άρση των νομικών εμποδίων μπορούσε να μεταφραστεί σε αναπτυξιακή ώθηση άμεσα, δεδομένου ότι οι διασυνδέσεις και όλη η απαιτούμενη υποδομή για να αντληθούν πλήρως τα δημιουργούμενα πλεονεκτήματα ήταν ήδη σε μεγάλο βαθμό εγκατεστημένη. Στην Ελλάδα, η ανυπαρξία διασυνδέσεων σήμαινε ότι εισπράχθηκε μικρότερο τμήμα του ωφέλους της εσωτερικής αγοράς ενώ καταβλήθηκε μεγαλύτερο τμήμα του κόστους. Η προτεραιότητα της Βίβλου στα δίκτυα, μεταφορών, ενέργειας αλλά και επικοινωνιών αποτελεί μετωπική επίθεση στις γενεσιουργούς αιτίες των περιφερειακών μειονεκτημάτων, της απομόνωσης των περιφερειακών οικονομιών από την δυναμική του κέντρου.

Η ανοιχτή και ελεύθερη πολιτική εξωτερικού εμπορίου που αποτελεί το υπόβαθρο και την αφετηρία της συλλογιστικής της Βίβλου αναβαθμίζει τις αγορές της Ανατολής σε κεντρικά συστατικά της συνολικής Ευρωπαϊκής Στρατηγικής. Αυτό ισχύει και από την πλευρά της ζήτησης (αγορές) όσο και από την πλευρά της προσφοράς και της παραγωγής. Στον τομέα της ενέργειας, επί παραδείγματι προβλέπονται αυξανόμενες εισαγωγές τόσο από την Μέση Ανατολή όσο και από την Ανατολική Ευρώπη και Κεντρική Ασία, οι οποίες θα χρηματοδοτήσουν τις αγορές τεχνολογικά προηγμένων αγαθών από την Ευρώπη. Η εντατική προώθηση των διευρωπαϊκών δικτύων *μέσω της Ελλάδος* τότε αποκτά βάρος σαν κεντρικό τμήμα των Ευρωπαϊκών και όχι μόνο των Εθνικών επιλογών. Όσον αφορά τις τελευταίες η παρούσα ιστορική συγκυρία εμφανίζεται ιδιαίτερα ευνοική για την προώθηση επενδύσεων αυτού του είδους, αφού θα συνδυαστούν και θα συμπέσουν χρονικά:

- Οι πολλαπλασιαστικές επιπτώσεις της κατασκευαστικής περιόδου.
- Η υλοποίηση του ωφέλους της εσωτερικής αγοράς με την ολοκλήρωση των ουσιαστικών προϋποθέσεων για την αξιοποίηση της.
- Η αξιοποίηση των δημιουργούμενων διασυνδέσεων για να "ανοίξει" η Ανατολή προς την ευρωπαϊκή αγορά.

3. Μπορεί να αξιοποιηθεί η ευκαιρία της Βίβλου;

Η ανάπτυξη που προδιαγράφεται από την Λευκή Βίβλο είναι δυνατόν να αίρει πολλούς από τους ιστορικούς παράγοντες που εξηγούσαν την μειονεξία της Ελλάδος τις δεκαετίες που πέρασαν. Με αυτή την λογική αποτελεί μια μοναδική ευκαιρία να μεταφερθεί η χώρα μας προς το κέντρο της ευρωπαϊκής σκηνής. Το ερώτημα που προκύπτει αμέσως είναι **πόσο θα διαρκέσει αυτή η ευκαιρία και ποιές είναι οι προϋποθέσεις για να μην την χάσουμε.**

Το είδος της ανάπτυξης που προτείνεται, συγκεκριμένα η επιλεκτική ανάπτυξη συγκεκριμένων κλάδων, λειτουργεί σωρρευτικά. Αν και δεν υπάρχουν εκ των προτέρων χωροταξικές προδιαγραφές για το *που* θα επικεντρωθούν αυτές οι δραστηριότητες, η απαρχή της διαδικασίας σε μία τοποθεσία αυξάνει τις πιθανότητες να συνεχίσει και να ενταθεί εκεί. Η ανάπτυξη χωροταξικά θα προχωρεί σε πλέγματα, αναπτυξιακών πόλων, όπου θα εδραιωθεί μια διαδικασία κατά την οποία η επιτυχία θα προσελκύει μεγαλύτερη επιτυχία. Σε τέτοια διαδικασία όποιος αργήσει ή για οποιοδήποτε λόγο δεν προλάβει την αρχή θα είναι μόνιμα χαμένος.

Συνεπώς, η ιστορική ευκαιρία που προσφέρει το είδος ανάπτυξης της Λευκής Βίβλου έχει ημερομηνία λήξης. Αν και το ακριβώς πότε θα επέλθει αυτό δεν είναι σίγουρο, κάποια στιγμή επιχειρήματα που επικαλούνται την ανάγκη στήριξης της Ελλάδας για λόγους συνοχής θα αντικατασταθούν από ερωτήματα σχετικά με το τι έγιναν οι ευκαιρίες που δόθηκαν και πώς αξιοποιήθηκε η σωρρευτική στήριξη που έχει ήδη δοθεί.

Το ζητούμενο για την Ελληνική οικονομία και γενικότερα την ελληνική κοινωνία είναι η, σε σύντομο χρονικό διάστημα, αλλαγή κατεύθυνσης. Η παραγωγή από την έμφαση που ακόμη διατηρεί σε προϊόντα "μεσαίας" τεχνολογίας όπου επικεντρώνεται ο ανταγωνισμός από τον αναπτυσσόμενο κόσμο πρέπει να αλλάξει προσανατολισμό. Παράλληλα, ο ελληνας επιχειρηματίας ή ο εργαζόμενος πρέπει να κατευθυνθούν προς δραστηριότητες με μεγαλύτερο κίνδυνο αλλά μεγαλύτερα

δυνητικά ωφέλη.

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος που αντιμετωπίζουμε στην ανταπόκριση προς το μοντέλο της Βίβλου είναι η διαφορετική αφετηρία της ελληνικής οικονομίας. Οι ευρωπαϊκές οικονομίες πέρασαν μια μακρά και οδυνηρή περίοδο σταθεροποίησης και προσαρμογής κατά την διάρκεια της δεκαετίας που πέρασε. Την στιγμή που η Ευρώπη ετοιμάζεται για την μάχη του αύριο, η Ελλάδα αναζητεί ακόμη την απάντηση στα προβλήματα του χθές (ή του προχθές).

Μπορεί μια οικονομία που σταθεροποιείται να συμμετάσχει αποτελεσματικά στην νέα αναπτυξιακή τροχιά πριν την ολοκλήρωση της σταθεροποίησης; Είναι σαφές ότι μια σειρά πράγματα είναι δυσκολότερα και καθιστούν την αναπτυξιακή στροφή δυσχερέστερη:

- Ο πληθωρισμός δυσχεραίνει την λειτουργία της αγοράς στην διοχέτευση και μεταφορά "μηνυμάτων" βάσει των οποίων λαμβάνονται οικονομικές αποφάσεις.
- Η δημοσιονομική ανεπάρκεια περιορίζει ασφυκτικά τα περιθώρια πολιτικών επιλογών. Η ανεπάρκεια εσόδων αναβάλλει πολλές λύσεις αναπτυξιακής κατεύθυνσης για μετά την σταθεροποίηση.
- Το μέγεθος του δημοσίου χρέους εκ των πραγμάτων περιορίζει την οικονομική πολιτική σε μονοδιάστατη "ταμειακή" που υπαγορεύεται από την εκρηκτική δυναμική του χρέους που είναι προϊόν απλής αριθμητικής.

Ομως η σταθεροποίηση και η προσαρμογή είναι κάτι πολύ βαθύτερο από την αριθμητική συμπεριφορά δεικτών όπως ο πληθωρισμός ή η νομισματική επέκταση. Πρέπει να μην ξεχνάμε ότι, σε τελική ανάλυση, το ζητούμενο είναι η προσαρμοστικότητα και η ευελιξία της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας. Το μοντέλο ανάπτυξης που πρέπει να ακολουθηθεί απαιτεί *ποιοτικές* αλλαγές στην λειτουργία της οικονομίας και όχι απλές ποσοτικές προσαρμογές. Για να ακολουθεί η οικονομία την ανάπτυξη δεν αρκεί να είναι 3 ή 4 % μεγαλύτερη, κάθε χρόνο. Για να μπορέσει να απογειωθεί πέραν του ελάχιστου σημείου που χρειάζεται απλά και μόνο για την απορρόφηση των νέων που εισέρχονται στην

αγορά εργασίας κάθε χρόνο, απαιτείται να είναι ουσιαστικά διαφορετική.

Το κόστος της καθυστέρησης είναι ήδη εμφανές. Η ανεργία έχει ήδη αρχίσει να προσλαμβάνει πολλά από τα "ευρωπαϊκά" χαρακτηριστικά, όσον αφορά την μονιμότητα, την διάρκεια και το κοινωνικό κόστος. Φαίνεται ότι έχει ήδη μπει σε λειτουργία ένας φαύλος κύκλος που καταλήγει στην είσπραξη του *κόστους* της προσαρμογής, χωρίς το αντίστοιχο *ώφελος* που είναι ορατό στην περίπτωση της Ισπανίας ή ακόμη της Ιταλίας.

Συνοψίζοντας, υπάρχει ο ορατός κίνδυνος να χαθεί άλλη μια ιστορική ευκαιρία για την Ελληνική οικονομία και κοινωνία. Για να αποφευχθεί ή έστω να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος, απαιτείται γρήγορη προσαρμογή απαιτείται εκσυγχρονισμός. Πρέπει να κερδίσουμε τον χαμένο χρόνο. Η Λευκή Βίβλος προσφέρει ευκαιρίες για να αντιμετωπίσουμε την ελληνική κρίση. Από μας εξαρτάται, πως θα τις αξιοποιήσουμε.

Σταθεροποίηση, Προσαρμογή, Εκσυγχρονισμός δεν είναι αυτοσκοποί. Είναι μέσα για την ανάπτυξη και αξιοποίηση των ικανοτήτων του πολίτη, για τη διεύρυνση των δυνατοτήτων, των πρωτοβουλιών και της ευθύνης του. Είναι μέσα για μιά πιο ισχυρή κοινωνία, πιο δημοκρατική, πιο κοινωνικά δίκαιη. Είναι τέλος μέσα για να μπορεί η χώρα μας η Ελλάδα, να είναι ισχυρή, να αντιμετωπίζει με επιτυχία ένα κόσμο αλληλοεξάρτησης, να έχει φωνή και ρόλο στη διεθνή κοινότητα.